

शारिरीक रोगावर बुद्ध वचनांचा प्रभाव

प्रा.डॉ. भदन्त एम.सत्यपाल

विभागप्रमुख, पालि आणि बुद्धिज्ञान विभाग, मिलिंद कला महाविद्यालय, नागसेनवन, औरंगाबाद.

बुद्ध वचनाचा नित्यनियमाने श्रद्धापूर्वक म्हटल्यास किंवा आपल्या कुंटूंबात परित्राण पाठ घेतल्यास शारिरीक रोगावर बुद्ध वचनाचा प्रभाव पडल्याचे पालि साहित्यात दिसून येते. आज जसे कोरोना व्हायरसने (कोवीड - १९) संपूर्ण जगात थैमान घातले आहे. अनेक लोक मृत्यूमुखी पडत आहेत. प्रत्येक जनमृत्यूला भीत आहे. परंतु मृत्युराजाच्या समोर एक ना एक दिवस जावयाचे आहे. हे सत्य आहे. परंतु संपूर्ण आयुष्य जीवन जगायचे असेल तर, मध्यंतरी अपघाताने मृत्यू पावायचे नसेल तर रोगाने, विषप्राशन करून, साप चावून, हिंस्र पशुप्राण्यांपासून, रोगांपासून, भयापासून वाचावयाचे असेल तर बुद्ध वचनांचा आधार घेतला पाहिजे. 'बोधीसत्त्व डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर बुद्ध आणि त्यांचा धम्म या ग्रंथात लिहितात असे सांगतात की, अवर्षणामुळे वैशालीत असा दुष्काळ पडला की, त्यामुळे अनेक लोक मृत्यूमुखी पडले. वैशालीच्या जनतेने सभा बोलवून या बदल तक्रार केली. पुष्कळ वादविवाद होवून अखेर सर्वांनी भगवान बुद्धांना नगरास येण्याचे निमंत्रण देण्याचा निर्णय घेतला. बिंबिसार राजाचा मित्र व वैशालीचा एक लिच्छवी पुरोहित पुत्र महाली याला निमंत्रण करण्यासाठी पाठविण्यात आले. भगवान बुद्धांनी निमंत्रणाचा स्वीकार केला. पाचशे भिक्खूसह ते निघाले वज्जीयांच्या प्रदेशात त्यांनी प्रवेश केला न केला तोच विजेच्या गडगडासह वादळ होवून मुसळधार वर्षाव झाला. दुष्काळाची समाप्ती झाली. वैशालीच्या जनतेने भगवान बुद्धांचे जे अपूर्व स्वागत केले. त्याचे कारण मुख्यतः हेच होय. ^१ तेव्हा वैशालीची जनता दुर्भिक्ष रोग आणि अमनुष्यांनी पिडीत होती. एक लाख करोड चक्रवाल्यांच्या देवता ज्यांच्या आज्ञेचे पालन करतात. आणि ज्याने शीघ्र वैशाली नगराचे रोग अमनुष्यत्व आणि दुर्भिक्ष (दुष्काळ) या तीन प्रकारच्या भयाला नष्ट केले त्या परित्राणाला (रतनसुत्ताला) आम्ही सांगत आहोत. ^२ हे रतनसुत स्वतः डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर म्हणत असत. एकदाचा प्रसंग आहे. आयुष्मान गिरीमानंद आजारी पडले होते. दुःखी सुद्धा रोगाने अगदी बेजार झाले होते. तेव्हा आयुष्मान आनंद जेथे भगवान बुद्ध होते तेथे गेले जवळ जावून भगवंतांना अभिवादन करून एका बाजूला बसले. एका बाजूला बसलेल्या आयुष्मान आनंदांनी भगवानांना असे म्हटले - "भन्ते, आयुष्मान गिरीमानंद आजारी आहेत. दुःखी आहेत रोगाने अगदी बेजार झाले आहेत. भन्ते जर आपण कृपा करून जेथे आयुष्मान गिरीमानंद आहेत. तेथे जाल तर चांगले होईल. आनंद जर तु गिरीमानंद भिक्खूला दहा संज्ञा ऐकवशिल तर याची पूर्ण संभावना आहे की, त्या दहा संज्ञाना ऐकून आयुष्मान गिरीमानंदाचा रोग तेथेच शांत होईल.

कोणत्या दहा संज्ञा अनित्यसंज्ञा, अनात्म संज्ञा अशुभ संज्ञा, आदिनव संज्ञा, (दुष्परिणाम) प्रहान संज्ञा, वैराग्य संज्ञा, निरोध संज्ञा, सर्व जगाच्या प्रती अन भिरती संज्ञा, संस्काराच्या प्रती अनच्छासंज्ञा, तसेच आनापानसति (विस्ताराने पहा (गिरीमानंद सुत्त) अंगुत्तरनिकाय-५) तेव्हा आयुष्मान आनंद भगवंताकडून या दहा संज्ञाना ग्रहण करून जेथे

आयुष्मान गिरीमानंद होते तेथे पोहोचले जवळ जावून आयुष्मान गिरीमानंदाना या संज्ञा ऐकविल्या तेव्हा या दहा संज्ञा (विस्ताराने) ऐकल्यामुळे आयुष्मान गिरीमानंदाचा जो रोग होता तो तेथेच शांत झाला.

आयुष्मान गिरीमानंदाचा तो रोग मुळापासून जावू लागला. म्हणून आजही एखाद्या आजारी व्यक्तीच्या घरी भिक्खू संघ गिरीमानंद सुतांचा पाठ करतात. ३

दुसरा एक प्रसंग मरणासन्न पतीला त्यांच्या उपरोक्त कुटूंबाची जबाबदारी पार पाडण्याचा विश्वास देवून त्याला काळजी मुक्त करणारी नकुलमाता कशा प्रकारे आपल्या पतीला धरी देवून उपदेश करून आजारातून मुक्त करते. एकदा भगवान बुद्ध भग्न देशातील सुसुमार पर्वताच्या भेसकलावन नावाच्या मृगवनात विहार करित होते. त्यावेळी नकुल पिता गृहपती आजारी होता. दुःखग्रस्त होता. तापाने अस्वस्थ झाला होता. तेव्हा नकुलमाता गृहपतीने नकुल पिता गृहपतीला म्हटले अहो गृहपती काळजी करून गृहत्याग करू नका. हे शरीर सोडून जावू नका. अहो गृहपती संसाराविषयीची काळजी करित मृत्यू येणे दुःखदायक असते. भगवान बुद्धांनी सुद्धा संसाराची काळजी करित एखाद्याला आलेल्या मृत्यूची निंदा केली आहे. हे गृहपती तुम्हांला या गोष्टीची काळजी वाटत असेल, की तुमच्यानंतर (मृत्यू झाल्यावर) ही नकुलमाता गृहपती मुलांचे पालन पोषण करू शकणार नाही. घर सांभाळू शकणार नाही. पण गृहपती तुम्ही अशी काळजी करू नका... गृहपती तुम्हांला या गोष्टीची काळजी वाटत असेल की, (मी) ही नकुलमाता गृहपती तुमच्या मृत्यूनंतर हे घर सोडून निघून जाईल. (दुसरा पती करेल) गृहपती तुम्हांला आणि मला दोघांनाही या गोष्टीची जाणीव आहे की, आपण दोघांनी सोळा वर्ष एकत्र संसार केला आहे. गृहपती तुम्ही अशी काळजी करून तुमचा प्राण सोडून जावू नका... गृहपती मी तुमच्या मृत्यूनंतर सुद्धा आतापर्यंत भगवान बुद्धांची, भिक्खूसंघाच्या दर्शनासाठी उत्सुक आहे. त्यापेक्षा अधिक उत्सुकतेने भगवान बुद्धांचे भिक्खूसंघाचे दर्शन होईल. गृहपती पंचशील, अष्टशीलाचे पालन करीन, गृहपती अशी काळजी करू नका, धम्मविनयात प्रवेश झाला. जेवढ्या श्वेतवस्त्र धारीनी आहेत. त्यापैकी मी एक आहे. नकुलमाता गृहपती नकुलपिता गृहपतीला काळजी मुक्त करण्यासाठी जेव्हा अशाप्रकारे त्याला धीर देत होती. तेव्हा तीच्या धीराच्या शब्दाने तो नकुलपिता गृहपती आजारातून पुष्कळ बरा झाला. तो त्या आजारातून उठून बसला. तो नकुलपिता त्या आजारातून उठून उभा झाल्यावर काही दिववसाने काठी टेकत - टेकत जेथे भगवान बुद्ध होते. तेथे गेला जावून त्याने भगवान बुद्धांना अभिवादन केले. आणि तो एका बाजूला जावून बसला. एका बाजूला बसलेल्या त्या नकुलपिता गृहपतीला भगवान बुद्ध म्हणाले- हे गृहपती! तुला खूप लाभ झाला आहे, खरे तर तुझ्यासाठी हा फार मोठा लाभ आहे. की, तुला नकुलमाता सारखी गृहपती मिळाली जी तुझ्यावर अनुकंपा करणारी आहे. तुझी हितचिंतक आहे. तुला उपदेश देणारी आहे; धीर देणारी आहे. गृहपती माझ्या जेवढ्या श्वेतवस्त्रधारीनी शीलवंत उपासिका आहेत. त्यांच्यापैकी एक आहे.. तुला धीर देणारी आहे. ४ यावरून एक गोष्ट लक्षात येते की, तथागतांच्या धम्मआचरणीक उपासिका वैवाहिक कौटुंबिक जीवन सुख समाधानाचे होण्यासाठी पती पत्नीत परस्परा विषयी सांमजस्याची विश्वासाची भावना बुद्ध उपदेशाने निर्माण होते. म्हणून आजारपणात ऐकमेकाला धीर दिला पाहिजे, सेवा केली पाहिजे. मधूर वचनाने समजावून सांगितले पाहिजे. कटू वचन आजारपणात बोलू नये.

धीर देण्याचे देण्याचे बोलावे. औषधपाणी वेळेवर द्यावे. निश्चितच आपल्या वाणीने धम्माचरणाने आपल्या कुटूंबातील आजारी व्यक्ती रोग मुक्त होतो. या बुद्ध वचनावर आपला विश्वास असला पाहिजे. हेच या मधून शिकावयाचे आहे. म्हणून मायमावल्यानों पती व्यसनाधिन असेल, अकुशल कर्मी असेल, शंका कुशंका घेणारा असेल तर त्यातून मुक्त होण्याची शिकवण सांगा, निश्चितच आपलाही संसार सुखाचा होईल.

यासाठीच भगवान बुद्धांनी परित्राण पाठाचाही उपदेश केला आहे. ज्यांचे जीवन अजून शिल्लके आहे. बरेच आयुष्य उरलेले आहे. जे वाईट कर्मापासून स्वतःला वाचवू शकतात. त्यांच्या करीता परित्राणाचा उपदेश आणि ज्यांचे आयुष्य संपलेले आहे. कर्म स्थिर आहेत प्रयत्न संपलेले आहेत. त्यांच्या करीता परित्राण नाही. ज्याप्रमाणे हे राजा मेलेल्या रूक्ष झालेल्या, वाळलेल्या, करपलेल्या, फिके पडलेल्या निर्जिव झालेल्या, वाळलेल्या वृक्षाला हजारो घडे पाणी घातले तर त्याला हिरवी पाने येणे शक्य नाही. त्याच प्रमाणे हे राजा ज्यांचे आयुष्य संपलेले आहे. त्यांच्या करीता कोणतेही औषध काहीही उपयोगाचे नाही. हे राजा ज्यांना अजून आयुष्य आहे. ज्यांचे जीवन अजून शिल्लक आहे. त्यांच्याकरीता औषधी आहे. हे राजा ज्यांचे आयुष्य शिल्लक आहे. ज्यांना बरेच दिवस जगायचे आहे. त्यांच्या- करीता परित्राण आहे. आणि याच उद्देशाने भगवान बुद्धाने परित्राणाचा उपदेश केलेला आहे. परित्राण हे औषधासारखे आहे. तीन कारणांमुळे परित्राण रक्षण करित नाही. विशेष प्रकारच्या कर्मांमुळे, विशेष प्रकारच्या क्लेशांमुळे, अविश्वासामुळे ही तीन कारणे आहेत.

परित्राण सर्व प्रकारच्या रक्षणाकरीता असले तरी प्राणी आपल्या दोषांमुळेच दुःख भोगत असतो. ५

म्हणून शारीरिक दुःख असो, की मानसिक दुःख असो. भौतिक दुःख असो यातून निवारण्यासाठी धम्माचरण केले पाहिजे. वेळोवेळी रतनसुत्त, मेत्तसुत्त, खन्धपरितं, मोरपरितं, धजग्गपरितं, आटानाटिय परितं, अंङ्गुलिमाल परितं इ. ६

सुत्तांचा पाठ केला पाहिजे परित्राणाचा अर्थ रक्षा होतो. परित्राण पाठांनी मनुष्यांचे कल्याण होते. भूत-प्रेतांचा त्रास शांत होतो. विषम रोग नष्ट होतात. आणि देवतांचे संरक्षण लाभते. म्हणून स्वतःच्या व इतरांच्या मांगलिकाकरीता परित्राण पाठ करावयास पाहिजे. बौद्ध देशात जेव्हा दुष्काळ पडतो. अनेक प्रकारचे रोग पसरतात तेव्हा संकटातून मुक्त होण्यासाठी सर्व संपत्तीच्या प्राप्तीसाठी सर्व रोगांच्या नाशासाठी, दीर्घायुष्यासाठी, दुःखाच्या नाशासाठी आणि निर्वाणाच्या प्राप्तीसाठी. भिक्खूसंघाकडून बुद्धवाणी ऐकली पाहिजे. बुद्धांच्या वचनातून शारीरिक रोगावर प्रभाव पडतो. हे यातून स्पष्ट होते. बुद्ध धम्म संघ प्रतापाने आपले सर्वांचे कल्याण होवो. ही मंगल कामना व्यक्त करतो.

संदर्भ ग्रंथ :

- १) भगवान बुद्ध आणि त्यांचा धम्म - डॉ.बी.आर.आंबेडकर अनु.धनश्याम तळवटकर, पृ.क्र.४०७,४०८.
- २) श्रामणेर विनय - प्रा.भदन्त एम.सत्यपाल - १३ मे २००६ द्वितीय आवृत्ती, प्रकाशक - भा.बौ.ज्ञा.शि.संस्था मुळावा, पृ.क्र.३३.
- ३) अद्भुत्तरनिकाय भाग - ६ गिरीमानंद सुत्त, अनु.एम.एस.मोरे- पृ.क्र.१३०० ते १३०३.

- ४) नकुल पितुसुत्त - अगुत्तरनिकाय - पृ.क्र.
- ५) मिलिंद प्रश्न - अनु.डॉ.विमलकीर्ती, समता प्रकाशन - नागपूर - प्रथमावृत्ती १३ ऑक्टो-२००१
पृ.क्र.१४८ ते १५१.
- ६) किता - पृ.क्र.१४९.
- ७) बौद्ध संस्कार - भदन्त धम्मसेवक महाथेरो पृ.क्र.१९.
- ८) किता पृ.क्र.२२.

